

Anna Karwińska, Dorota Jopek, Michał Kudłacz, Michał Wiśniewski

Miasto do czwartej potęgi

Wielowymiarowa opowieść o mieście

Interdyscyplinarna analiza jednego z najbardziej fascynujących fenomenów życia zbiorowego – miasta.

Fragment książki
materiał promocyjny

print pdf epub mobi

e.edu-Libri

Miasto do czwartej potęgi

Anna Karwińska
Dorota Jopek
Michał Kudłacz
Michał Wiśniewski

Miasto do czwartej potęgi

Wielowymiarowa opowieść o mieście

e.edu-Libri

Kraków–Legionowo 2025

© edu-Libri s.c. 2025

Redakcja merytoryczna i korekta: **Danuta Kamińska-Hass**

Projekt okładki i stron tytułowych: **GRAFOS**

Ilustracja na okładce: **Dorota Jopek**

Recenzent: dr hab. Maciej Nowak, profesor ZUT

Publikacja została dofinansowana ze środków subwencji przyznanej Uniwersytetowi Ekonomicznemu w Krakowie – w ramach Wsparcia Aktywności Publikacyjnej 2025

Wydawnictwo edu-Libri
ul. Zalesie 15, 30-384 Kraków
e-mail: edu-libri@edu-libri.pl

Skład i łamanie: A. Straszewski
Druk i oprawa: OSDW Azymut Sp. z o.o.
Łódź ul. Senatorska 31

ISBN druk 978-83-978-83-68441-19-2
ISBN pdf 978-83-978-83-68441-20-8
ISBN epub 978-83-978-83-68441-21-5
ISBN mobi 978-83-978-83-68441-22-2

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Miasto w ujęciu różnych dyscyplin	11
Rozdział 2. Istota miasta i miejskości – osobliwości miasta	27
2.1. Atrybuty miejskości w ujęciach różnych dyscyplin.....	31
Rozdział 3. Trwanie i ewolucja miasta	53
3.1. Procesy przestrzenne, gospodarcze, społeczno-polityczne, kulturowe prowadzące do ukształtowania się miast.....	53
3.2. Powstanie pierwszych miast	59
3.3. Miasto średniowieczne	67
3.4. Miasto nowożytne	74
3.5. Miasto przemysłowe	85
3.6. Miasto poprzemysłowe	89
Rozdział 4. Ekonomiczne aspekty związane z funkcjonowaniem i rozwojem miast	93
4.1. Dlaczego miasta mają działać w sposób racjonalny i efektywny?	93
4.2. Gospodarka wolnorynkowa i działania władz publicznych a rozwój miast.....	106
4.3. Nieoczywiste konsekwencje rozwoju miast	109
4.4. Modele zarządzania miastem a modele zarządzania publicznego	118
Rozdział 5. Urbanistyczny wymiar miasta	123
5.1. Cele i wartości urbanistyki	124
5.2. Planowanie miasta	137
5.3. Struktura miasta.....	140
5.4. Przestrzeń publiczna.....	146
5.5. Równoważenie rozwoju miasta	148
Rozdział 6. Społeczny wymiar funkcjonowania miasta	152
6.1. Zbiorowość miejska – powstawanie wspólnoty opartej na podmiotowości.....	152
6.2. Powstawanie i funkcjonowanie całości społecznych w mieście	158
6.3. Nierówności społeczno-przestrzenne w miastach	164
Rozdział 7. Miasto jako przestrzeń rozwoju kultury i zasób dziedzictwa	170
7.1. Jak definiować kulturę i jej związek z miastem?	170
7.2. Kultura i miasto czy kultury i miasta?	173
7.3. Kultura jako czynnik kształtujący tożsamość społeczności miejskich	180

7.4. Miasto jako zasób dziedzictwa	185
7.5. Kultura jako część gospodarki miasta	187
Rozdział 8. Procesy przemiany miasta	191
8.1. Wyzwania i imperatywy rozwojowe miasta	192
8.2. Różnorodność zasobów rozwojowych miasta	200
8.3. Zasoby rozwojowe o charakterze społeczno-kulturowym	204
8.4. Ekonomiczne zasoby rozwojowe	212
8.5. Kontekstowe uwarunkowania rozwoju miast	213
8.6. Przestrzenne zasoby rozwojowe	221
Rozdział 9. Przyszłość miast	232
9.1. Uwarunkowania przyszłości miast	233
9.2. Zagrożenia i wyzwania rozwojowe dla przyszłości miast	240
9.3. W poszukiwaniu remediów dla przyszłych miast	251
Rozdział 10. Zakończenie	259
10.1. Znaczenie miast w procesach rozwoju cywilizacji	259
10.2. Wyzwania rozwojowe i kulturowe odpowiedzi w rozwoju miast	264
10.3. Współczesne miasta w procesach rozwoju świata	268
Spis rysunków	273
Spis tabel	274
Bibliografia	275
Indeks	291

Wstęp

Miasto jest, zwłaszcza współcześnie, jednym z ważnych (czasami najważniejszych) zagadnień w rozważaniach, zarówno literackich, publicystycznych, jak i naukowych. Stało się powszechnym „domem” człowieka wraz z początkiem rewolucji przemysłowej, a od kilkunastu lat jest „domem” dla przeważającej części populacji globalnej [Envisaging the Future of Cities, 2022; Richtie, Samborska, Roser, 2025]. To w mieście przede wszystkim mieszkamy, zdobywamy wiedzę i kompetencje, pracujemy, odpoczywamy, tworzymy i przekazujemy materialne i niematerialne dzieła kultury, konsumujemy, bawimy się, walczymy... Oznacza to wiele powodów skłaniających do tego, by o mieście wiedzieć jak najwięcej, poznać wszystkie jego oblicza, różne funkcje, oficjalne fasady i wstydliwie skrywane zaufki, mechanizmy trwania i rozwoju, oznaki powodzenia i regresu, powiązania z innymi formami zbiorowości. Z pytań, jakie zadawaliśmy sobie w toku naszej aktywności akademickiej poświęcanej od lat w dużym stopniu wielostronnemu badaniu i opisywaniu miasta, ale także nauczaniu o mieście naszych studentów, zrodził się zamysł tej książki.

Miasto jest bardzo złożonym, wielowymiarowym zjawiskiem, co wymusza interdyscyplinarne podejście w analizowaniu cech i sposobu jego funkcjonowania. Zazwyczaj w odniesieniu do miasta wyodrębnia się co najmniej cztery aspekty funkcjonowania: przestrzeń (łac. *urbs*), społeczeństwo (łac. *societas*), polityczne zorganizowanie (łac. *civitas*), gospodarkę (łac. *oeconomia*). Często też z *societas* wyodrębnia się aspekt kulturowy (łac. *cultura*)¹. Dopiero tak złożony sposób ujmowania pozwala na bardziej adekwatną analizę powstawania, struktury i funkcjonowania miasta.

¹ Inspiracje do wyodrębnienia tych aspektów funkcjonowania miasta wywodzą się z kilku źródeł. Przede wszystkim należy wskazać tu koncepcję miasta rozwiniętą przez Maxa Webera. Wskazywał na współistnienie kilku zasadniczych układów: rynku (targu), ośrodka władzy administracyjno-politycznej, zbiorowości ludzkiej, terytorium [Weber, 2002, s. 905–913]. Andrzej Majer zwracał uwagę na znaczenie *urbs* (ogrodzona przestrzeń przynależąca określonej całości społecznej) i *civitas* – rzymskiego pojęcia obywatelstwa (miejskiego) [Majer, 2010, s. 118–119]. Aleksander Wallis pisał, że *miasto jest systemem złożonym z dwóch organicznie powiązanych i działających na zasadzie sprzężeń zwrotnych, lecz autonomicznych podsystemów – urbanistycznego i społecznego* [Wallis, 1977, s. 79].

Miasto możemy określić jako zjawisko nie tylko złożone, ale i osobliwe, i to z kilku co najmniej powodów. Przywołać można tu po pierwsze, wielopostaciowość miasta będącego jednocześnie zbiorowością społeczną, całością przestrzenno-funkcjonalną, jednostką administracyjną, organizmem gospodarczym, wspólnotą kulturową. Po drugie – miasto to środowisko sztuczne, jest bowiem w dużo większym stopniu niż tradycyjne zbiorowości wiejskie „wyprodukowane” przez zbiorowe działania wielu pokoleń, które drastycznie przekształciły naturalne otoczenie. Miasto wyodrębnia się z otoczenia, jest często jakby wbrew naturze – budowane na przekór uwarunkowaniom, jak na przykład Tenochtitlán, Sankt Petersburg czy Dubaj. Po trzecie – miasto ma dwa wymiary istnienia: indywidualny (moje, osobiste) i zbiorowy (np. europejskie, polskie, górnośląskie). Po czwarte – możemy opisać miasto, używając takich określeń, jak: gęstość, intensywność i zmienność: Relacje społeczne w mieście, zwłaszcza wielkim, są o wiele bardziej złożone niż w niewielkich, samoistnych społecznościach lokalnych. Wynika to z wielu przyczyn: zagęszczenia, różnorodności, często niespójności wzorów, według których przebiegają; życie społeczne miasta jest wyjątkowo intensywne i często stawia człowieka wobec nowych wyzwań. Po piąte – wspomniane złożone relacje społeczne w mieście muszą być jakoś uporządkowane. Ta swoista sztuka przetrwania w mieście wymaga np. segmentacji stosunków społecznych, stosowania stereotypów, automatyzacji interakcji czy postawy kosmopolitycznej. Po szóste – miasto to połączenie przeciwieństw, jest ono zarazem rajem i piekłem, Jerozolimą i Babilonem.

Blisko dwie dekady temu liczba ludności zamieszkującej miasta przekroczyła po raz pierwszy liczbę osób zamieszkujących tereny wiejskie. Żyjemy w świecie zurbanizowanym i jesteśmy świadkami pogłębiania się tego procesu. Ta prosta obserwacja prowokuje do zadania szeregu pytań o przyczyny tego stanu rzeczy oraz o przyszłość naszego miejskiego habitatu. Warto również odpowiedzieć na pytanie o to, kim są mieszkańcy i użytkownicy miasta. Jednoznaczna odpowiedź od wieków jest trudna. W istocie bowiem chodzi o bardzo różnorodną i wewnętrznie zróżnicowaną zbiorowość. Zatem mieszkańcami i użytkownikami miasta są „wszyscy”: starzy i młodzi, bogaci i ubodzy materialnie, wykształceni i niewykształceni, artyści i odbiorcy ich dzieł, producenci i konsumenci, stróże prawa i przestępcy, kapłani i wierni... Dla wielu miasto to możliwość rozwoju, zarabkowania, ponadprzeciętnie wysokiej pewności zatrudnienia i relatywnie wysokiej jakości usług publicznych, dla innych miasto to miejsce społecznej deprivacji, wykluczenia czy odrzucenia, ale i nadziei na znalezienie swojego miejsca w złożonej mozaice miejskich przestrzeni i nisz psychospołecznych. Ta różnorodność społecznych cech, oczekiwań i aspiracji powoduje, że w mieście żyją ludzie o bardzo odmiennych wizjach rozwoju miasta, często wzajemnie wykluczających się. Nie da się przykładowo pogodzić interesów rowerzystów, seniorów, sklepikarzy, mieszkańców ulicy oczekujących darmowych miejsc parkingowych dla samochodów, studentów, turystów i matek z dziećmi. Problemem jest ograniczona przestrzeń, zasoby finansowe i inne bariery wymuszające przyjęcie określonej wizji,

ścieżki rozwoju miasta. Jakimi kryteriami się kierować przy wyborze wizji rozwoju? Naśladować inne miasta? Poszukiwać rozwiązań demokratycznych? A co, jeśli większość się myli, a rację ma wąska grupa badaczy? I czy w ogóle istnieje coś takiego jak uniwersalna, optymalna wizja rozwoju miasta?

Prezentowana książka podejmuje próbę zmierzenia się z tymi pytaniami i wskazania przyczyn rozwoju, narzędzi i wymiarów funkcjonowania oraz prawdopodobnych dróg rozwoju najbardziej pożądanego i najbardziej odpychającego środowiska do życia człowieka – miasta.

Podejmujemy tu rozważania mające na celu przybliżenie wyjątkowej natury, fenomenu miasta oraz pokazania szerokiej palety wymiarów jego rozumienia, funkcjonowania i wpływu na relacje społeczne i gospodarcze. Struktura książki została zaprojektowana w sposób odzwierciedlający wielowymiarowość miasta i wzajemne powiązania między jego podsystemami.

W pierwszym rozdziale pokazujemy sposoby ujęcia miasta w różnych dyscyplinach naukowych, w kolejnym analizy odnoszące się do istoty miejskości z uwzględnieniem różnych punktów odniesienia. Odwołujemy się także do historii miasta, procesów związanych z trwaniem i ewolucją. Następne rozdziały prezentują specyfikę funkcjonowania miasta jako zbiorowości społecznej, układu gospodarczego, jednostki przestrzennej, całości kulturowej, co pozwala ujawnić wielowymiarowość tego podstawowego obecnie środowiska życia człowieka. Wskazujemy także na zasoby i imperatywy rozwojowe miasta, śledząc zachodzące w nim procesy przemian. Nasze rozważania zamykają analizy dotyczące przyszłości miast, ich uwarunkowań, szans i nadziei, ale i zagrożeń oraz odwołania do znaczenia, jakie miało i ma miasto dla rozwoju naszej cywilizacji.

Miasto nie jest wyłącznie przestrzenią materialną, ekonomicznym układem produkcji czy środowiskiem społecznych interakcji – to organizm, którego funkcjonowanie przenika się i wzajemnie warunkuje w wielu wymiarach. W perspektywie ekonomicznej² miasto jest postrzegane jako generator wzrostu, innowacji, kapitału, a zarazem pole konkurencji, rywalizacji, polityki, interakcji, negocjacji i współpracy różnych interesów gospodarczych. Społecznie stanowi ono złożoną mozaikę zbiorowości, grup i środowisk, w których krzyżują się wartości, tradycje, style życia i aspiracje – stąd rodzą się zarówno kreatywność, jak i napięcia oraz wykluczenia. Wymiar przestrzenny ujawnia się w sposobie organizacji tkanki miejskiej, relacji

² Podkreślając złożoność miejskiej rzeczywistości, autorzy posługują się w niniejszej książce pojęciami ekonomicznymi i gospodarczymi zamiennie – choć mamy świadomość, że literatura naukowa nie jest tu jednomyślną – uznając je za tożsame w analizowanym kontekście. Wynika to z przekonania, że każda analiza gospodarcza w odniesieniu do miasta nierozzerwalnie łączy się z refleksją ekonomiczną – zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Takie ujęcie pozwala na pełniejsze uchwycenie procesów, w których miasto występuje równocześnie jako przestrzeń działalności gospodarczej i pole oddziaływania praw oraz mechanizmów ekonomicznych. Używamy też pojęcia rozwój społeczno-gospodarczy podkreślającego wzajemne warunkowanie się rozwoju społecznego i rozwoju gospodarczego, które współtworząc mechanizm napędzający „kolo rozwoju”, są niezbędne dla długofalowego postępu.

pomiędzy funkcjami i infrastrukturą, a także w napięciach między łaodem urbanistycznym a spontanicznością rozwoju. Miasto w ujęciu kulturowym to przestrzeń twórczości, wymiany idei, dziedzictwa, ale i miejsce ścierania się pamięci, tożsamości oraz nowych form ekspresji. Natomiast w wymiarze historycznym ukazuje się jako kontinuum – efekt wielowiekowych procesów, przemian politycznych, gospodarczych i technologicznych, które nadały mu niepowtarzalny charakter i dynamikę. Ważne jest również nakładanie na siebie różnych perspektyw, bo wówczas powstają nowe, unikalne spojrzenia na miasto – główne środowisko życia człowieka.

Rozdział 1. Miasto w ujęciu różnych dyscyplin

Miasto jest zjawiskiem historycznym, realizującym się nie tylko w przestrzeni, ale i w czasie. Rozważania prowadzone nad jego specyfiką są skupione na różnych formach aktywności ludzi i jej wytworach, często mających charakter symboliczny i ujawniający wartości danego społeczeństwa. Działalność człowieka tworzyła zarówno materialny, jak i niematerialny wymiar miasta, nadawała mu kształt, ale także znaczenie.

Ważne jest także i to, że miasto powstało stosunkowo późno w historii ludzkości. Przez całe tysiąclecia homo sapiens był przemieszczającym się koczownikiem, którego cały dobytek mieścił się w podróznym worku. Potem, około 13 tys. lat temu wraz z pierwszą wielką rewolucją społeczną, rozpoczynającą się od odkrycia, że niektóre rośliny i zwierzęta można udomowić, pojawiły się pierwsze stałe lub półstałe osady i wreszcie, kilka tysięcy lat temu, miasta. Ich powstanie było odpowiedzią cywilizacyjną na zupełnie nowe aspiracje i potrzeby przedstawicieli naszego gatunku.

Od samego początku miasto stanowi zmieniającą się w czasie całość tworzoną w długim procesie rozwoju, której kształt przestrzenny i społeczny jest wypadkową działań zaplanowanych i żywiołowych, związanych z realizowaniem różnorodnych idei i wartości. W wyniku tych działań są tworzone określone materialne i niematerialne zasoby, swoiste elementy kultury, struktura społeczna i przestrzena oraz zasady jej zorganizowania.

Odtwarzając historię ludzkości, patrzymy na miasta jako na kolejne przykłady zmaterializowanych idei społecznych, politycznych, a także estetycznych. Stawiamy pytania o to kim byli, do czego dążyli, w co wierzyli, czego się bali nasi odlegli przodkowie żyjący w starożytnym Egipcie, Fenicji, Sumerze, nad Indusem czy wreszcie na innej półkuli – w Ameryce Południowej. Przynajmniej część odpowiedzi na te pytania znajdujemy w ruinach Memfis, Tyru, Ur, Mohendžo Daro czy Tiahuanaco [Donimirski, 1990]. Miasta te ucieleśniają wizje kosmicznego i ziem-

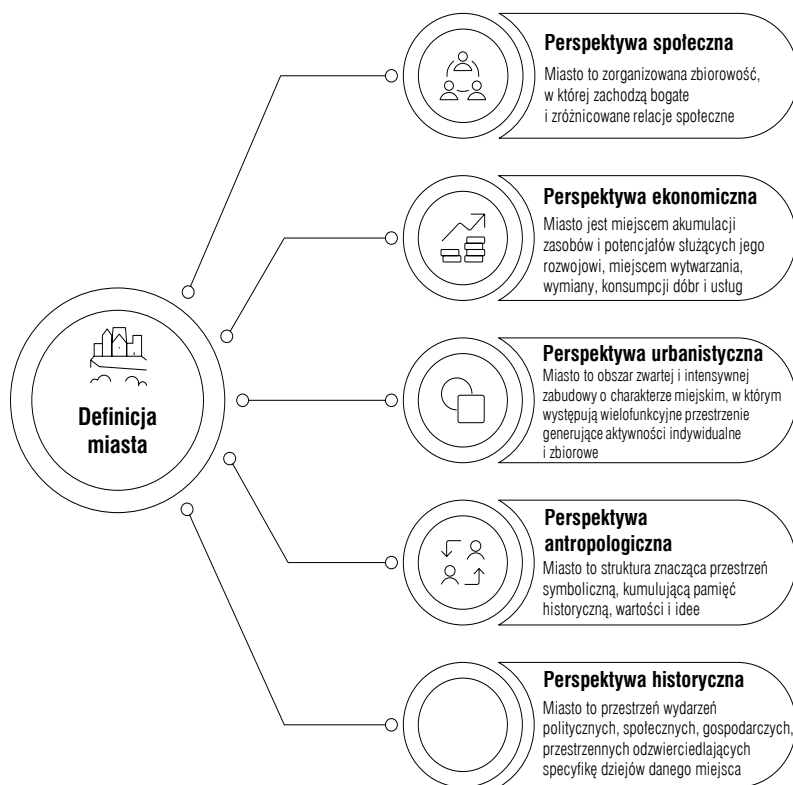
skiego porządku, wiarę w bogów, struktury społeczne i polityczne, a także wysoki poziom rozwoju techniki i sztuki. Jeszcze dziś są dla nas „komunikatem” odczytywanym z zachwytem, czasem z zadumą, kiedy zauważymy, że pewne rozwiązania sprzed tysięcy lat przewyższają nasze dwudziestowieczne lub te zupełnie najnowsze (jak np. infrastruktura komunalna).

Zatem miasto jako zespół obiektów i zjawisk materialnych i niematerialnych, obejmujący ludzi, zwierzęta, budynki, budowle, ulice, konstrukcje obronne, instytucje życia zbiorowego, tradycje, innowacje itp., odzwierciedla najważniejsze podstawy wielu kultur wytwarzanych zbiorowo przez różne zbiorowości ludzkie. Od czasów Gilgamesza, Minosa i Abrahama miasto stanowi jeden z najważniejszych „tekstów” kultury zachodniej tworzących i odczytywanych przez kolejne pokolenia. Miasto jest jednocześnie scenerią i tematem mitów, a samo wielokrotnie stawało się mitem, symboliczną narracją łączącą ludzi w społeczność, czasem budzącą strach, często podniecenie czy nadzieję. W celu zrozumienia tożsamości naszych zurbanizowanych społeczeństw konieczne jest zadanie pytania o sens miejskości. Czy miasto jest dzisiaj już nieodwołalnie podstawową formą funkcjonowania ludzi? Jeżeli tak, to jakie są poszczególne warstwy tego fenomenu i środowiska?

W ciągu wielu wieków, w zależności od klimatu, uwarunkowań geograficznych, poziomu technologii, potrzeb ludzkich, cech kultury, systemu politycznego itp., miasto przyjmowało różnorodne formy przestrzenne. U swojego zarania często było umiejscawiane na wzgórzach, miało nieregularny, opasany fortyfikacjami kształt. Mury były niezbędne dla obrony, ale także wyrażały poczucie więzi mieszkańców. Jednocześnie jednak, jak pokazuje przykład starożytnego Jerycha, budziły zazdrość i prowokowały agresję. Z czasem coraz częściej miasta wznoszono w dolinach, nad brzegami rzek, gdzie nadano im regularny kształt, widoczny zarówno w starożytnej Grecji, jak i w Chinach, podporządkowany uporządkowanej sieci ulic. Ten wzór przejęły Rzym i Bizancjum, korzystali z niego Arabowie i średniowieczni twórcy miast europejskich. Powrócił ze zdwojoną siłą w epoce renesansu wraz z koncepcją miasta idealnego, wpłynął też na kształt miast epoki przemysłowej – Nowego Jorku i Barcelony. W opozycji do niego powstawały miasta epoki baroku, podporządkowane restrykcyjnie pojmowanej geometrii, promienistym bulwarom i dominantom. Oświecenie wprowadziło do nich zieleń, a nowoczesność zadała pytania o mobilność i egalitarny dostęp do światła i świeżego powietrza. Natomiast ponowoczesność położyła akcent na różnorodność i zaczęła definiować miejskie DNA.

Jak już wspomniano, wyjaśnianie fenomenu miasta wymaga współdziałania różnych dyscyplin. Można powiedzieć, że praktycznie wszystkie nauki w jakimś sensie mówią o mieście, bo to jest habitat w pełni ukształtowany (i wymyślony) przez człowieka. Każda dziedzina wnosi jakiś inny element do poznawania miasta. Dokonałszy wyboru wśród dyscyplin zajmujących się miastem, kierując się najważniejszymi, według nas, aspektami funkcjonowania i przemian miast. W naszym ujęciu miasto obejmuje cztery główne podsystemy: społeczny, gospodarczy, przestrzenny i kultu-

rowy – współdziałające i nachodzące na siebie. Uwzględniamy zatem podejścia: socjologiczne, ekonomiczne, urbanistyczne i związane z historią sztuki, sięgając także do dyscyplin pokrewnych, takich jak antropologia miasta, architektura, antropologia kulturowa czy psychologia miasta, w ramach których zjawiska i procesy miejskie są analizowane. Każda z tych dyscyplin na swój sposób formułowała zagadnienia badawcze i sposoby odpowiadania na kluczowe pytania dotyczące miasta.

Rysunek 1.1. Definicja miasta w ujęciu wybranych dyscyplin

Źródło: opracowanie własne.

Socjologia

W socjologicznych rozważaniach miasto ujmuje się na ogół w dwóch co najmniej znaczeniach: jako element kultury danego społeczeństwa i jako realną całość o charakterze jednocześnie społecznym i przestrzennym. Z jednej strony mówimy zatem m.in. o ideologicznych założeniach związanych z miastem, społecznie skonstruowanych wyobrażeniach tzw. idealnego habitatu, wartościach, które stają się podstawą określonych sposobów organizowania przestrzeni czy znaczeniu, jakie w danym społeczeństwie przypisuje się miastu i życiu miejskiemu. Z drugiej

zaś – o konkretnych, istniejących czy planowanych społecznościach miejskich funkcjonujących w pewnych materialnych ramach i mających określone cechy [Glaeser, 2011, s. 19–34]. Dla socjologa miasto jest przede wszystkim społeczną całością, w której zachodzą bogate i zróżnicowane relacje między jednostkami i grupami społecznymi, a która powstaje w wyniku procesów historycznych przebiegających w określonych ramach przestrzennych. Charakteryzując specyfikę miasta jako skupienia społeczno-przestrzennego, należy podkreślić znaczny poziom gęstości – zarówno przestrzennej (intensywne użytkowanie i zagospodarowywanie), jak i społecznej (szczególne nasilenie wszelkiego rodzaju styczności i interakcji o różnorodnym charakterze) [Rybicki, 1972, s. 74–75].

Socjologia miasta powstała w XIX wieku – wieku intensywnych przemian związanych z rozwojem nauki i techniki, procesami industrializacji, urbanizacji, rozszerzaniem wpływów cywilizacji i kultury europejskiej na inne kontynenty, w okresie „urządzania świata” na wzór Europy. W nowych warunkach wzrastało zapotrzebowanie na wiedzę o rozmaitych aspektach życia społecznego, co przyniosło szybki rozwój takich nauk, jak socjologia, psychologia, antropologia społeczna (kulturowa). Ukształtowała się także, przede wszystkim w związku z problemami społecznymi jakie niosły ze sobą procesy urbanizacji, subdyscyplina socjologii – socjologia miasta. Badaczy w tym okresie szczególnie interesowały patologiczne przejawy tworzących się i rozrastających miast przemysłowych [Ziółkowski, 1965, s. 35].

Szerząca się od roku 1830 epidemia cholery w miastach uświadomiła władzom konieczność interwencji. W odpowiedzi na narastający problem zaczęto w wielu miastach brytyjskich wprowadzać nowe zasady budowania osiedli robotniczych, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności pozostawienia odpowiedniej przestrzeni wokół domów, zapewnienia mieszkańcom światła dziennego, a także wyposażania osiedli w usługi społeczne [Syrkus, 1984, s. 36–48]. To wymagało tworzenia teoretycznych koncepcji „dobrego miasta”, czemu jednocześnie towarzyszyły rozważania nad lepszym społeczeństwem. Wynikające z tego dążenia torowały drogę dla rozwoju refleksji teoretycznej związanej z funkcjonowaniem miasta i społeczeństwa w warunkach rewolucji przemysłowej, a także potrzeby wypracowania odpowiednich narzędzi i sposobów stymulowania zmian. W stosunku do socjologii, podobnie jak do innych nauk społecznych rozwijających się szybko w XIX wieku, zostały skierowane konkretne pytania dotyczące budowania lepszego porządku społecznego, kształtowania pożądanego środowiska dla człowieka zarówno w wymiarze społecznym, jak i kulturowym czy przestrzennym. Można powiedzieć, że socjologia miasta tworzyła się w znacznym stopniu jako protest przeciwko sytuacjom społecznym, wytworzonym przez żywiołowy, często chaotyczny proces industrializacji oraz intensywnej urbanizacji [Glazer, 1969, s. 64–68].

Od samego początku kształtowanie się tej dziedziny łączono też z wyraźnym zapotrzebowaniem na wiedzę praktyczną. Chodziło tu o wiedzę o procesach zachodzących

dzących w obrębie nowoczesnego społeczeństwa i wiedzę o możliwościach racjonalnych rozwiązań problemów, które mogą wynikać z przyspieszonego rozwoju społecznego. Odpowiadając na to „zamówienie społeczne”, od początku kształtowania się tej dyscypliny, tj. od przełomu wieków XIX i XX (w szczególności od lat dwudziestych XX stulecia), socjologia miasta nakierowana była na poszukiwanie rozwiązań dla pojawiających się problemów społecznych związanych z żywiołowością i skalą urbanizacji. To właśnie w miastach kumulowały się rozmaite negatywne czynniki wywołujące zjawiska dezorganizacji, dewiacji społecznej, które stosunkowo szybko osiągały poziom wymagający zastosowania zarówno działań profilaktycznych, jak i skutecznych rozwiązań. Środowisko miejskie było traktowane jako swoiste „laboratorium” życia społecznego, mikrokosmos ogniskujący nowe elementy pojawiające się w życiu społecznym [Salerno, 2018, s. 203–204]. Nie jest przypadkiem, że szybki rozwój badań nad miastem nastąpił w Stanach Zjednoczonych, nieprzypadkowo także na uniwersytecie w Chicago powstała pierwsza katedra socjologii, która szybko, bo jeszcze przed pierwszą wojną światową, skoncentrowała się na zagadnieniach miejskich [Abbot, 2020]. Można powiedzieć, że lawinowe narastanie problemów społecznych w pewnym sensie wymusiło powstanie takiej właśnie nauki, a współczesne tendencje do zintegrowanego ujmowania poszczególnych zjawisk społecznych powoduje, że socjologia miasta zaczyna łączyć się z rozważaniami nad przestrzenią, badaniem rozmaitych form osadniczych, zbiorowości terytorialnych.

W badaniach socjologii miasta możemy wyróżnić trzy zasadnicze orientacje poznawcze:

- zainteresowania teoretyczne,
- zainteresowania empiryczne,
- zainteresowania praktyczne.

Socjolog teoretyk konstruuje pewne koncepcje, twierdzenia dotyczące rzeczywistości miasta poprzez zestawianie zebranych wcześniej faktów i opisów zależności między nimi. Wyjaśnia te zależności w świetle przyjętej teorii, dokonuje uogólnień.

Socjolog empiryk analizuje przebieg procesów społecznych, rozważa postrzegane zjawiska w kategoriach zależności między nimi, gromadzi wiedzę na temat rzeczywistych procesów zachodzących w badanej zbiorowości.

Socjolog praktyk (diagnostyk) rozpoznaje problemy społeczne, objawy, np. dezorganizacji czy patologii, częstość ich występowania, przestrzenne rozmieszczenie zjawisk społecznych oraz ich natężenie.

Te trzy rodzaje orientacji odpowiadają, generalnie rzecz ujmując, trzem elementom społecznej roli socjologa, a jednocześnie są ze sobą ściśle powiązane. Socjolog empiryk bazuje na informacjach pozyskanych w toku praktyki społecznego działania i dokonuje analizy przebiegu procesów społecznych, wychodząc poza fakty zarejestrowane i opisane w diagnozie. Z kolei teoretyk (syntetyk) dokonuje uogól-

Książka jest poświęcona wielowymiarowej analizie jednego z najbardziej fascynujących fenomenów życia zbiorowego - miasta. Blisko dwie dekady temu statystyki ujawniły, że ponad połowa ludności świata mieszka w miastach, jednak należy zauważyć, że stanowią oni wielce zróżnicowaną, pod każdym względem (społecznym, ekonomicznym, kulturowym, religijnym, politycznym itd.) całość. Dzielą ich tradycje, poziom i styl życia, interesy, potrzeby, dążenia, aspiracje, co powoduje szczególną podatność na konflikty. W kolejnych rozdziałach książki autorzy starają się odkryć, opisać i wyjaśnić ową wielowymiarowość, odpowiedzieć na pytania dotyczące funkcjonowania i ewolucji miasta, wartości stanowiących podstawę rozwoju, zagrożeń przyszłości miasta i szans, które stwarza.

Najważniejszą zaletą prezentowanej publikacji jest jej wielodyscyplinarne ujęcie, z wykorzystaniem dorobku różnych dziedzin. W szczególności socjologów miasta, urbanistów, architektów, ekonomistów, specjalistów zarządzania publicznego. Autorzy przywołują teorie miasta wypracowane w reprezentowanych przez nich dyscyplinach, ale także odwołują się do konkretnych przykładów, zarówno polskich, jak i zagranicznych, co pozwala uznać ją nie tylko za monografię naukową, ale i pozycję, która może być wykorzystana w dydaktyce na różnych kierunkach (np. gospodarce przestrzennej, studiach miejskich, gospodarce i administracji publicznej itp.).

Autorzy:

prof. dr hab. Anna Karwińska, profesor emerytowany UEK (nauki społeczne, nauki socjologiczne);

dr inż. arch. Dorota Jopek, adiunkt, UEK (architektura i urbanistyka);

dr hab. Michał Kudłacz, prof. UEK (polityki publiczne, ekonomia);

dr Michał Wiśniewski, adiunkt, UEK (architektura, kultura i sztuka).

www.edu-libri.pl

Wydawnictwo edu-Libri jest oficyną wydawniczą publikacji naukowych i edukacyjnych.

Współpracujemy z profesjonalnymi redaktorami merytorycznymi i technicznymi z dużym doświadczeniem w przygotowywaniu publikacji specjalistycznych. Stawiamy na jakość łączoną z nowoczesnością, a najważniejsze dla nas są przyjemność współtworzenia i satysfakcja z dobrze wykonanego zadania.

Nasze publikacje (drukowane i elektroniczne) są dostępne w księgarniach stacjonarnych i internetowych oraz w czytelnich on-line ibuk.pl, osbi.pl - szczegóły na stronie wydawnictwa.

